

7.12.2020

EOAK/7755/2020

Eduskunta, Sosiaali- ja terveysvalio-
kunta

00102 EDUSKUNTA

Viite: Lausuntopyyntöne 27.11.2020

**Asia: Lausunto eduskunnan oikeusasiamiehen kertomuksesta vuodelta 2019 K 15/2020
vp**

Sosiaali- ja terveysvaliokunta on kutsunut oikeusasiamiehen kuultavaksi lausuntoa eduskunnan oikeusasiamiehen kertomuksesta vuodelta 2019. Esitän lausuntonani kunnioittavasti seuraavan.

VAMMAISTEN HENKILÖIDEN OIKEUDET (kertomuksen jakso 3.4)

Asiaryhmään tilastoituja kanteluita ja omia aloitteita ratkaistiin 281. Eniten vammaisia henkilöitä koskevia ratkaisuja 179 oli edellisvuosien tapaan sosiaalihuollon asiaryhmässä. Toimenpiteisiin johti 82 asiaa; toimenpideratkaisujen osuus oli 29 %.

Vammaispalvelut

OA korosti viranomaisten välisen yhteistyön sekä monialaisen ja moniammatillisen asiakassuunnitelman merkitystä.

Hoitoa ja huolenpitoa koskeva hallinnollinen päätöksenteko ja eri viranomaisten väliset raja-aidat eivät saa muodostaa estettä asiakkaan ja potilaan tarpeenmukaisten sekä jatkuvuutta turvaavien palvelujen järjestämisessä ja toteutumisessa. Helsingin kaupungin ja Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin (HUS) väliset yhteistyöongelmat ja järjestämisvastuuta koskevat hallinnolliset päätökset johtivat siihen, että hyvin pienen lapsen kotona järjestettävän hoidon jatkuvuutta ei ensi vaiheessa kyetty turvaamaan ja toisaalta lapsen paluu sairaalasta kotihoitoon viivästyi.

Yksityisten hoitokotien valvonta

OA kiinnitti yleisellä tasolla Rovaniemen perusturvapalveluiden huomiota viranomaisten välisen yhteistyön tärkeyteen tehostetun palve-

luasumisyksikön valvonnassa. Myös sijoittajakunta on velvollinen valvomaan, että sen toimintayksikköön sijoittama asiakas saa sellaista palvelua mistä on sovittu. Rovaniemen kaupunki olisi voinut informoida sijoittajakuntaa havaitsemistaan puutteista, jotta nämä olisivat voineet huomioida tämän omassa valvonnassaan.

OA yhtyi Valviran näkemykseen siinä, että Esperin Care Oy:n hoivakodissa oli ollut niukat henkilöstöresurssit ja vaihtuvia työntekijöitä (sijaisia) oli ollut suuri määrä tietyllä ajanjaksolla. Toimintayksikössä on oltava sen toimintaa ja asumispalveluissa olevien henkilöiden erityisiin tarpeisiin nähden määrältään ja ammattitaidoiltaan riittävä henkilöstö. Tämä on yksi olennainen tekijä, jolla turvataan laadukas ja ihmisarvoa kunnioittava hoito ja hoiva. Myös muutokset asukkaiden hoitoisuudessa tulee ottaa asianmukaisesti huomioon henkilömitoituksessa (1504/2018* ja 1826/2018*).

OA suositti palvelukotia huomioimaan omavalvontasuunnitelman laadinnassa sen, että hoitokodissa voi olla asiakkaita myös vammaispalvelulain nojalla, joihin ei voi käyttää kehitysvammalain mukaisia rajoitustoimenpiteitä. OA kiinnitti yleisellä tasolla hoitokodin huomiota siihen, että kehitysvammalain mukaisia rajoitustoimenpiteitä saa käyttää vain silloin, kun palveluasumista järjestetään erityishuoltona tehostetussa palveluasumisessa ja vain silloin, kun asiakkaan ympärivuorokautinen palveluasuminen on järjestetty erityishuoltona (1504/2018* ja 1826/2018*).

Vammaispalvelulain ja kehitysvammalain mukaisiin palveluihin liittyvät kantelut

Kanteluissa oli kysymys edellisvuosien tapaan muun muassa:

- palveluita ja asiakasmaksuja koskevasta päätöksenteosta (laiminlyönti, viivyttely),
- palvelua koskevasta neuvonnasta ja ohjauksesta,
- kohtelusta asiakaspalvelutilanteessa tai asumisyksikössä,
- palvelutarpeen arvioinnista,
- hakemuksen tai valituksen käsittelyn viivästyttämisestä ja
- kunnan palveluista antamista soveltamisohjeista sekä
- palvelujen järjestämisestä.
-

Vammaisten henkilöiden tulkkaukspalvelu

Vammaisten tulkkaukspalvelun käyttäjällä ei ole yleensä käytössä hankintalain mukaisia oikeusturvakeinoja, koska hän ei ole hankinta-asiassa asianosainen. OA arvioi kertomusvuonna useissa ratkaisuisaan tulkkaukspalvelun käyttäjän oikeusturvan toteutumista tilanteessa, jossa Kansaneläkelaitoksen (Kela) tekemän tulkkaukspalveluja koskevan hankintapäätöksen väitetään vaarantavan palvelun käyttä-

jän yksilöllisten erityistarpeiden huomioon ottamisen tulkkauspalvelun toteutuksessa.

Terapian järjestäminen varhaiskasvatuksessa

AOA piti Raision kaupungin varhaiskasvatussuunnitelman aikarajaus-ta (terapiaa ei toiminta-ajalla kello 9 -11) lähtökohtaisesti ongelmallisenä, koska kategorisella aikarajauksella tosiasiasiasia ohjataan varhaiskasvatuksen toimintayksiköjä sivuuttamaan kunkin lapsen yksilöllisen tilanteen ja tarpeiden huomioiminen. Varhaiskasvatuksen järjestäjän tulee arvioida jokaisen lapsen tilannetta yksilöllisesti, hyvässä yhteistyössä lapsen vanhempien tai muiden huoltajien kanssa.

Erityisjärjestelyn toteuttaminen yliopistossa

OA arvioi koetilanteen erityisjärjestelyn (rauhallinen koetila) toteuttamista yliopistossa. Yhdenvertaisuuslain tarkoittamiin kohtuullisiin mukautuksiin liittyvä toimenpide on tarvittava, jos mahdollisuus esimerkiksi tenttien suorittamiseen ei tosiasiallisesti ole opiskelijan ulottuvilla muihin opiskelijoihin verrattuna vastaavalla tavalla ilman mukautusta. Olennaista on, miten opiskelijalle voidaan hänen olosuhteisiinsa nähden turvata riittävä mahdollisuus tenttien suorittamiseen niin, että hän kykenee etenemään opinnoissaan ja suoriutumaan koulutuksesta. OA korosti kohtuullisten mukautusten tapauskohtaisuutta ja sitä, että niiden tulee vastata kulloisessakin tilanteessa vammaisen ihmisen tarpeisiin. Siten järjestely ei välttämättä ole tai voi olla sama kaikille.

Tarkastushavaintoja esteettömyydestä, saavutettavuudesta ja osallisuuden edistämisestä

Esteettömyyden, saavutettavuuden ja osallisuuden edistäminen ovat Vammaisyleissopimuksen läpileikkaavia teemoja, jotka huomioidaan kanslian tarkastustoiminnassa. Tarkastuskäynneillä on havaittu puutteita toimitilojen esteettömyydessä sekä asioinnin saavutettavuudessa ja mukautustoimien toteuttamisessa.

SOSIAALIHUOLTO (kertomuksen jakso 4.10)

Sosiaalihuollon asiaryhmään kuuluu vammaispalveluihin, toimeentulotukeen, vanhusten palveluihin ja lapsen oikeuksiin, erityisesti lastensuojelulain tulkintaan ja soveltamiseen liittyviä asioita.

Sosiaalihuoltoon liittyviä kanteluita tuli vireille 1 112. Kanteluita ratkaistiin 1 088. Toimenpideratkaisujen osuus oli 19,8 %. Lastensuojelua ja lapsia koskevia asioita ratkaistiin 363. Kansaneläkelaitoksen toimeenpanemaa toimeentulotukea koskevia kanteluita ratkaistiin 448 ja kunnan toimeentulotukea koskevia kanteluita 22. Vammaispalveluita koskevia kanteluita ratkaistiin 110. Vanhustenhuoltoon liittyviä kan-

teluja oli 39. Tarkastuksia tehtiin sosiaalihuollossa yhteensä 27. Lastensuojelutarkastuksia oli 1, vammaisten henkilöiden oikeuksiin liittyviä tarkastuksia 4 ja vanhustenhuollon tarkastuksia 22.

Kahtena viime vuotena eri puolilla Suomea tehdyt lastensuojelulaitoksiin kohdistuneet tarkastukset myötävaikuttivat lukuisiin muutoksiin ja hankkeiden käynnistämisiin, jotka ovat vaikuttaneet myös välittömästi sijoitetun lapsen oikeusturvaa vahvistavasti.

Lastensuojelulakia muutettiin vahvistamalla lapsen osallisuutta ja oikeutta tulla kuunnelluksi sijaishuoltopaikassa sekä velvoittamalla välttämään rajoitustoimenpiteiden käyttöä. Lisäksi aluehallintovirastoille asetettiin velvollisuus varata lapselle tarkastuksilla kahdenkeskiseen keskusteluun tarkastuksilla. Lastensuojelulain muutokset tulivat voimaan 1.1.2020.

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain mukaan oikeusasiamies voi laillisuusvalvontaansa kuuluvassa asiassa tehdä toimivaltaiselle viranomaiselle esityksen tapahtuneen virheen oikaisemiseksi tai epäkohdan korjaamiseksi. Oikeusasiamiehen vakiintuneen ratkaisukäytännön mukaan perusoikeuksien loukkaukset pitää ensisijaisesti estää. Jos se ei onnistu, ne pitää oikaista tai korjata. Mutta jos sekään ei onnistu, loukkaus tulee hyvittää.

Viidessä ratkaisussa esitettiin kunnalle, että se hyvittäisi lainvastaisen menettelynsä sosiaalihuollon asiakkaalle.

Kahdessa hyvityksen maksamiseen johtaneessa ratkaisussa oli kysymys sijaishuollossa olevien lasten kanteluista, jossa arvosteltiin lasten kohtelua perhehoidossa

Eräässä hyvityksen suorittamiseen johtaneessa kantelussa oli kysymys poikkeuksellisen törkeän ihmiskaupparikoksen uhrin oikeudesta ihmiskaupan uhrien niin kutsutun auttamislain ja sosiaalihuoltolain mukaisiin palveluihin. Ratkaisussa katsottiin, että asiassa oli olennaisesti laiminlyöty uhrin palvelujen tarpeen selvittäminen.

Ratkaisussa pyydettiin myös sosiaali- ja terveysministeriötä (STM) antamaan selvitys lainsäädännön muutosaikatauluista. STM ilmoitti antaneensa erillisen kuntainfon ihmiskaupan uhrien auttamisesta. Selvityksessä todettiin ihmiskaupan vastaisen työn rakenteiden tarvitsevan selkeyttämistä ja pysyvät resurssit. STM:n ilmoituksen mukaan ihmiskaupan uhrien auttamisesta tullaan säätämään erillinen laki.

Kertomusvuonna annettiin myös useita ratkaisuja, joissa oli arvioitu sosiaalihuollon valvonnasta vastuussa olevien viranomaisten menettelyä.

Perustoimeentulotuki siirrettiin vuoden 2017 alusta kunnilta Kelan järjestettäväksi. Toimeentulotukilain mukaan kunnan järjestettävänä on edelleen täydentävä toimeentulotuki ja ehkäisevä tuki.

Useissa ratkaisuihin kiinnitettiin Kelan huomiota asianmukaiseen neuvontaan, huolellisuuteen, päätöksenteon oikeellisuuteen ja Kelan velvollisuuteen huomioida asiakkaan ja perheen yksilölliset olosuhteet.

Useissa kanteluissa Kelaa arvosteltiin siitä, ettei se ollut myöntänyt toimeentulotukea lääkärin määräämiin tiettyihin Kelan listaamiin lääkkeisiin. Useita kanteluja tuli vireille myös asumismenojen huomioimisesta.

TERVEYDENHUOLTO (kertomuksen jakso 4.11)

Terveystenhuoltoon kohdistuvia kanteluja ratkaistiin 631 ja 12 omasta aloitteesta tutkittavaksi otettua asiaa. Toimenpideratkaisujen osuus asiaryhmän kanteluista ja omista aloitteista oli 15,4 %. Saapuneiden kanteluiden määrä on viime vuosina ollut noin 500 kantelua. Kertomusvuonna 2019 saapuneiden kantelujen määrä kasvoi lähes 700 kanteluun. Kasvulle ei ole osoitettavissa mitään yksittäistä syytä.

Edellisten vuosien tapaan kanneltiin potilaan itsemääräämisoikeuden rajoittamisesta somaattisessa tervetystenhuollossa. Täsmällisen ja tarkkarajaisen lainsäädännön puuttuessa on sekä potilaan että hoitohenkilökunnan oikeusturvan kannalta epätydyttävää, että potilaan itsemääräämisoikeuden rajoittamiseen joudutaan soveltamaan rikoslain hätävarjelua tai pakkotilaa koskevia säännöksiä. OA on jo 14.4.2009 tehnyt STM:lle esityksen lainsäädännön täsmentämistarpeesta. Lainsäädännön valmistelu on edelleen kesken STM:ssä.

Laillisuusvalvontakäytännössä on havaittu (kuten kertomusvuonna-kin), että lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden myöntämistä koskevissa kuntien ja kuntayhtymien ohjeissa ei oteta huomioon potilaan tervetystentilan edellyttämää yksilöllistä hoidon ja apuvälineiden tarvetta.

Kertomusvuonna oli myös esillä tervetystenhuollon palveluvalikoiman määrittelyä ja tervetystenhuollon palveluvalikoimaneuvoston (PALKO) suosituksia koskeva asia. Palveluvalikoiman määrittelyllä ei oteta kantaa yksittäisen potilaan hoidon sisältöön, vaan sillä ohjataan julkisen tervetystenhuollon palveluiden järjestämistä. PALKOn suositukset eivät ole oikeudellisesti sitovia. Palveluvalikoiman määrittelyn täsmentäminen laissa olisi tärkeää.

Potilaan sitominen somaattisessa tervetystenhuollossa

AOA totesi, että sitominen on potilaan itsemääräämisoikeuteen ja koskemattomuuteen hyvin voimakkaasti puuttuva, viimesijainen ja äärimmäinen toimenpide. Sitomiseen liittyy vakavia, jopa hengenvaarallisia riskejä. Potilas on sitomisen aikana lääketieteellisesti erityisen

valvonnan tarpeessa, ja valvonnan tarve tulee arvioida tapaus- ja tilannekohtaisesti.

AOA ei ollut vakuuttunut siitä, oliko somaattisessa terveydenhuollossa lepositeisiin asettamisen oikeuttamisperuste, pakkotila, käsillä enää silloin, kun kantelija saapui Jorvin sairaalan päivystyksestä akuuttivalvontaan. Kantelijalle laitettiin lepositeiden lisäksi lakanasidos, joka kiinnitettiin vuoteeseen nippusiteillä. Jorvin sairaalassa ilmeisesti ollut yleisesti hyväksytty käytäntö lakanan käytöstä rajoitustoimenpiteenä oli epäasianmukainen. Lakanan käyttö sidontavälineenä ei täyttänyt viranomaisen turvallisuusvaatimuksia eikä lakanan käytöstä ollut annettu ohjeita HUS:ssa. Lakanaa ei olisi saanut käyttää kantelijan sitomiseen. Lakanan käyttö merkitsi erittäin voimakasta puuttumista kantelijan ruumiilliseen koskemattomuuteen. AOA piti perusteltuna ja välttämättömänä, että kantelijan tapauksen jälkeen lakanan käyttö kiellettiin Jorvissa kaikissa tilanteissa.

Jorvin sairaalan päivystyksessä laiminlyötiin tarpeellisten ja laajuudeltaan riittävien potilasasiakirjamerkintöjen tekeminen kantelijan sitomisesta. Potilasasiakirjamerkintöjen puutteellisuuden vuoksi AOA ei voinut esimerkiksi selvittää, kuinka kauan kantelija oli sidottuna akuuttivalvonnassa. Merkintöjen puutteellisuus oli vaikeuttanut asian arviointia. AOA piti tätä vakavana laiminlyöntinä.

AOA antoi Jorvin sairaalalle vastaisen varalle huomautuksen lainvastaisista menettelyistä ja laiminlyönneistä kantelijan hoidossa ja kohtelussa. Kantelijan kohtelussa oli AOA:n mielestä kysymys ihmisarvon ja henkilökohtaisen vapauden loukkaamisesta, jotka ovat vastoin perustuslakia ja Euroopan ihmisoikeussopimusta. AOA esitti, että HUS hyvittää kantelijalle tähän kohdistetut perus- ja ihmisoikeuksien loukkaukset. (5485/2018*).

Peruukin luovuttaminen lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineenä

AOA:n sijainen katsoi, että Tampereen kaupungin olisi kantelijan kohdalla tullut ottaa huomioon käyttäjälähtöinen, oikea-aikainen ja yksilöllinen tarve siten, että mittatilausperuukin hankintakustannuksista olisi voitu poiketa kantelijan yksilöllisen tarpeen mukaisesti. Kaupungin lääkinnällisen kuntoutuksen peruukkia koskevissa kriteereissä asiakkaan yksilöllisenä tarpeena tuli ottaa asiakkaan pään poikkeavan koon tai muodon lisäksi huomioon myös muut mahdolliset tekijät, kuten lääketieteellinen syy (esim. ihottuma). AOA:n sijaisen mukaan kriteereitä tuli näiltä osin täydentää. AOA:n sijainen esitti, että kaupunki olisi sopivaksi katsomallaan tavalla yhteydessä kanteliaan apuvälinetarpeen mahdolliseksi uudelleen arvioimiseksi (2680/2018*).

Terveydenhuollon palveluvalikoimaneuvoston suositukset

AOA:n mukaan palveluvalikoiman määrittelyllä ei oteta kantaa yksittäisen potilaan hoidon sisältöön, vaan sillä ohjataan julkisen tervey-

denhuollon palveluiden järjestämistä. Potilaslain 3 §, ammattihenkilölain 15 ja 22 § sekä terveydenhuoltolain 7 a §:n 3 momentti turvaavat yksittäisen potilaan asemaa tilanteessa, jossa hänen yksilöllinen lääketieteellinen hoidon tarpeensa ja palveluvalikoima ovat ristiriidassa keskenään.

Terveydenhuoltolain mukaan PALKO:n tehtävänä on antaa suosituksia terveyden- ja sairaanhoidon toimenpiteiden, tutkimusten sekä hoito- ja kuntoutusmenetelmien kuulumisesta palveluvalikoimaan tai rajaamisesta pois palveluvalikoimasta. PALKOn suositukset eivät ole oikeudellisesti sitovia.

Palveluvalikoimaa koskevaa lakiehdotusta käsitellessään eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta totesi pitävänsä terveyspalveluiden yhdenvertaisen saatavuuden ja potilaan oikeuksien vahvistamisen kannalta tärkeänä, että palveluvalikoiman määrittely täsmentyy jatkovalmistelussa.

Perustuslain mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä. Perustuslain kyseisessä säännöksessä edellytetyn laissa säätämisen vaatimuksen mukaisesti AOA piti tärkeänä palveluvalikoiman määrittelyn täsmentämistä laissa. Hän saattoi tämän käsityksensä tiedoksi STM:lle (3285/2018).

LAPSEN OIKEUDET (kertomuksen jakso 4.12)

Lapsen oikeuksia koskevat laillisuusvalvonta-asiat jakaantuvat eri hallinnonaloille. Kertomusvuonna ratkaistiin yhteensä 514 lapsen oikeuksia koskevaa asiaa. Vuonna 2018 näitä asioita ratkaistiin yhteensä 344, joten lisäystä oli lähes 50 %. Ratkaistuista asioista 363 (yli 70 %) koski sosiaalihuollon hallinnon alaa ja niistä suurin osa lastensuojelua. Muita sosiaalihuoltoon kohdistuneita kantelun aiheita olivat esimerkiksi lastenvalvojien menettely lasten huoltoa ja elatusta koskevissa asioissa.

Sosiaalihuollon jälkeen suuri määrä (94 kpl) vuoden 2019 lapsia koskevista kanteluratkaisuista koski kouluja ja muuta opetus alaa. Terveydenhuoltoa koskevia kanteluita ratkaistiin yhteensä 22.

Tarkastukset lastensuojelulaitoksiin

Tarkastuksia tehdään sekä lastensuojelun, opetuksen että lasten terveydenhuollon alueella. Näistä lastensuojelu on viime aikoina saanut eniten yleistä huomiota.

Vuonna 2018 tarkastettiin yhteensä 10 lastensuojelun sijaishuollon yksikköä. Tarkastushavaintojen työstäminen työllisti kanslian asian-

omaisia esittelijöitä ja ratkaisijaa vielä vuonna 2019 niin suuressa määrin, että uusia tarkastuksia tehtiin vain yksi.

Kaikki tarkastukset koskivat lastensuojeluyksiköitä, joissa on erityisen vaikeasti oireilevia lapsia. Näihin lapsiin voidaan kohdistaa myös rajoitustoimenpiteitä, joilla puututaan heidän perus- ja ihmisoikeuksiinsa. Kanteluiden ja tarkastusten yhteydessä kiinnitettiin huomiota myös lapset huostaanottaneiden kuntien suorittamaan valvontaan.

Lastensuojelulaitosten tarkastusten yhteydessä oikeusasiamiehen kansliassa tehdyt havainnot vaikuttivat olennaisella tavalla lastensuojelulain uudistukseen, joka tuli voimaan 1.1.2020. Tässä yhteydessä uudistettiin myös esimerkiksi lastensuojelusta karanneiden lasten etsimistä ja kuljettamista koskevaa lastensuojelulain sääntelyä.

Lasten tekemät kantelut

Vuoden 2019 erityinen piirre oli lasten itse tekemien kanteluiden määrän olennainen kasvu. Asiaryhmän kanteluista lähes joka kymmenes oli lapsen itsensä tekemä. Kasvu oli käytännössä seurausta lastensuojelulaitoksiin tehdyistä tarkastuksista.

Vuonna 2019 lasten tekemiä kanteluasioita ratkaistiin yhteensä 45, joista 36 koski lastensuojelua. Lastensuojelua koskevat lasten tekemät kantelut johtivat lähes aina AOA:n toimenpiteeseen (87 %). Kaikkien sosiaalihuollon kanteluiden vastaava osuus oli noin 20 %. Lapset kantelivat pääosin samantyyppisistä asioista, joihin oli kiinnitetty huomiota myös tarkastuksilla.

Muut lapsia koskevat sosiaali- ja terveydenhuollon laillisuusvalvonta-asiat

Vuoden 2019 ratkaisuissa oli useita lastensuojelun jälkihuoltoa koskevia ratkaisuja. Sekä kanteluiden perusteella että AOA:n omasta aloitteesta tutkittiin esimerkiksi asunnon järjestämisen toteutumista jälkihuollossa oleville nuorille. Myös nuorten jälkihuoltoon kuuluva ohjaus, neuvonta sekä muu tuki oli toteutunut heikosti. Erään nuoren itse tekemän kantelun perusteella tutkittiin nuorelle lastensuojelulain mukaan kuuluvien itsenäistymisvarojen kerryttämistä ja maksamista. Ratkaisussa katsottiin, ettei lain mukainen velvollisuus ollut toteutunut ja kuntayhtymälle esitettiin hyvityksen maksamista nuorelle tämän vuoksi. Kuntayhtymä maksoi ratkaisun perusteella nuorelle yhteensä 6 240 euron hyvityksen.

Hyvitystä esitettiin ja maksettiin asiassa, jossa lapsen sijaishuollon järjestänyt kunta oli laiminlyönyt hänen äidinkielen opetuksen sijaishuollon aikana. Lapsen äidinkieli ei ollut suomi eikä ruotsi. Se oli kuitenkin yksi maailman valtakielistä. Ratkaisussa katsottiin, että lapsen oman äidinkielen oppiminen tai sen säilyttäminen on erityisen tärkeää lapsen identiteetin muodostumiselle ja kehitymiselle. Lapsen

vieraantuminen omasta kulttuuristaan voi olla lapselle vahingollista. Perheen ulkopuolelle sijoitetun lapsen kielellisten oikeuksien toteutusta ei voida jättää pelkästään lapsen ja hänen läheisensä yhteydenpidon varaan, vaan lastensuojelulla on velvollisuus toimia aktiivisesti lapsen kielellisen ja kulttuurisen taustan tukemisessa. Lapselle esitettiin hyvityksen maksamista, koska lapsen kielen opetusta järjestettiin vasta kahden vuoden kuluttua sijoituksen aloittamisesta. Lapsen sijoittanut kunta ilmoitti maksaneensa lapselle hyvitystä 5 000 euroa.

Muista kuin lastensuojelua koskevista kanteluista voidaan mainita ratkaisu, jossa arvosteltiin poliisin menettelyä vanhemman ja lapsen käännättämistä koskevan päätöksen täytäntöönpanossa. Alle kouluikäinen lapsi ja vanhempi erotettiin toisistaan neljän päivän ajaksi, kun asianmukaiset säilöönottoyksiköt olivat täynnä. Lapsi sijoitettiin tuoksi ajaksi kiireellisesti lastenkotiin. AOA katsoi, että haavoittuvassa asemassa olevan yksinhuoltajaäidin ja hänen lapsensa erottaminen neljäksi päiväksi oli rajoittanut heidän oikeuksiaan enemmän kuin oli ollut välttämätöntä. Käännätyksen täytäntöönpanossa lapsen etua ei ollut arvioitu ja otettu huomioon riittävällä tavalla. Poliisihallitus ilmoitti myöhemmin ratkaisun johdosta muun ohessa, että se oli päivittänyt käännättämistä ja maasta karkottamista koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun Poliisihallituksen ohjeen.

Huoltajien yhdenvertaisen kohtelun laiminlyöminen, on usein lasten huoltajien kanteluiden aiheena. Kertomusvuonna ratkaistiin MPR-rokotusta koskeva kanteluasia. Lasten rokottaminen olisi edellyttänyt molempien huoltajien suostumusta, sillä tapaukseen soveltuvaa erityissäännöstä ei ole olemassa. AOA piti kuitenkin tarpeellisena, että lainsäädäntöä täsmennettäisiin lapsen oikeuksien sekä lapsen edun turvaamiseksi sekä asiassa noudatettavan menettelyn selkeyttämiseksi. Päätös lähetettiin tiedoksi STM:lle.

VANHUSTEN OIKEUDET (kertomuksen jakso 4.13)

Vuonna 2019 ratkaistiin 69 vanhusten oikeuksia koskevaa kantelua. (47 vuonna 2018 ja 30 vuonna 2017). Niistä 11 johti toimenpiteisiin. Omia aloitteita vanhusasioissa tuli vireille vuonna 2019 yhteensä 14.

Tarkastuksia tehtiin vuonna 2019 yhteensä 29 yksikköön: sosiaalihuollossa 16 vanhustenhuollon laitoshoidon tai tehostetun palveluasumisen yksikköön, neljään (4) kotihoidon yksikköön sekä yhdeksään (9) terveydenhuollon yksikköön. (Vuonna 2018 vastaavia tarkastuksia tehtiin yhteensä 11 ja vuonna 2017 yhteensä 5).

Kohtelu palvelukodissa

Kaupungin sosiaalitoimi oli ostanut kantelijalle lyhytaikaista palveluasumista. Kantelija oli epähuomiossa jäänyt yöksi pyörätuoliin, nukahtanut siihen ja herännyt seuraavana aamuna.

AOA katsoi, että asukkaan jättäminen yöksi pyörätuoliin ei ollut hyväksyttävää. Palvelukoti oli laiminlyönyt velvollisuutensa huolehtia asiakkaan asianmukaisesta hoivasta ja hyvästä kohtelusta. Kantelijan sosiaali- ja terveydenhuollosta järjestämisvastuussa olevana tahona kaupunki oli vastuussa siitä, että kantelijan palveluasuminen oli laadultaan ja sisällöltään asianmukaisesti järjestetty. Kun kysymys on palveluista, joiden tarkoituksena on turvata toisten henkilöiden avusta riippuvaisten henkilöiden asema, kunnalla on korostettu valvontavelvollisuus (93/2019).

Oikeus yksityisyyteen

Pitkäaikaisosastolla osassa asuinhuoneistojen ovia oli lasinen kaistale, josta näki huoneeseen sisään. Henkilökunta kertoi, että kaistaleita oli vaikea peittää. Oli toisaalta kätevää, ettei asukas herää ovea avattaessa, kun hänen tilanteensa voitiin tarkistaa lasin läpi. AOA kiinnitti huomiota yksityisyyden suojan puutteisiin. AOA pyysi selvitystä korjaavista toimenpiteistä (3763/2019*).

Suun terveydenhuolto

AOA:lle toimitetuissa hoitosuunnitelmissa ei ollut mitään mainintoja asukkaiden suun ja hampaiden hoidon tarpeesta tai edes siitä onko asukkaalla omat vai tekohampaat. Päivittäiskirjauksissa näkyi muutamia mainintoja hampaiden pesusta. AOA totesi, että suun ja hampaiden terveydellä on suuri merkitys iäkkään henkilön hyvinvointiin ja yleiskuntoon, joten suun ja hampaiden päivittäiseen hoitoon ja kirjauksiin tulisi kiinnittää enemmän huomiota (1764/2019*).

Henkilöstön riittävyys ja asukkaiden toimintakyvyn ylläpitäminen

AOA totesi, ettei vanhustenhuollon yksiköihin saa sijoittaa enempää asukkaita kuin mitä yksikössä voidaan hoitaa. Jos henkilökunnasta on pulaa, täytyy hoidettavia olla vastaavasti vähemmän. Työnantaja vastaa siitä, ettei yksikössä työskentele henkilöitä, joiden toiminta vaarantaa asukkaiden psyykkisen tai fyysisen hyvinvoinnin. AOA edellytti, että henkilöstötilanne tehostetussa palveluasumisessa korjataan välittömästi vastaamaan asukkaiden tarpeita. (6032/2019*).

Ulkoilu

AOA korosti asukkaiden päivittäisen ulkoilun tärkeyttä osana sosiaalihuollon asiakaslain 4 §:ssä tarkoitettua hyvää hoitoa. Riittävän ulkoilun toteuttamisessa on kyse perustarpeista huolehtimisesta ja siten myös ihmisarvon kunnioittamisesta. Kotihoidon asiakkaiden riittävästä

ulkoilusta huolehtiminen ei voi olla ainoastaan vapaaehtoistyön varassa (5596 ja 5789/2019).

Ovet ja liikkumisen estäminen

Tarkastuksella kävi ilmi, että henkilöstö ei aina tunnista milloin on kysymys asukkaan rajoittamisesta ja milloin ei. Henkilöllä on esimerkiksi oikeus olla päästämättä toista asukasta huoneeseensa eli oman huoneen oven sulkeminen tai esteen laittaminen oviaukkoon ei riko toisen asukkaan liikkumisvapautta. Henkilölle voi olla merkitystä esimerkiksi sillä, onko hänen huoneensa ovi auki vai kiinni. Jos henkilö haluaa, että hänen huoneensa ovi on auki ja ovi voidaan pitää auki laittamalla ovensuuhun sisääntuloa hidastava este, ei kyse ole kielletystä perusoikeuksien rajoittamisesta, jos esteestä ei ole haittaa huoneessa asuvalle.

Hyvästä hoidosta ja huolenpidosta pitäisi pystyä huolehtimaan niin, että muut oikeudet ja asukkaiden turvallisuus eivät vaarannu. Jos henkilökunnan määrä ei ole riittävä, asukkaan huoneen oven lukitseminen aiheuttaa vaaratilanteen, vaikka henkilö olisi itse pyytänyt oven lukitsemista.

Jos oven toimintaperiaate ja asiakkaan toimintakyky mahdollistavat sen, että asiakas pystyy itse avaamaan oven sekä sisä- että ulkopuolelta, asiakasta ei rajoiteta, eikä hänen turvallisuutensa vaarannu. Tilannetta arvioitaessa on kuitenkin otettava huomioon se, että oven avaaminen ei välttämättä onnistu, jos asiakas on yksin ja hätäantynyt (5595/2019*).

Valvonnan valvonta

Valvira antoi 17.4.2019 konsernille yksityisistä sosiaalipalveluista annetun lain 20 §:n mukaisen määräyksen. Määräyksen mukaiset toimenpiteet epäkohtien ja puutteiden korjaamiseksi tuli tehdä heinäkuun loppuun 2019 mennessä ja palvelujen tuottajan tuli toimittaa selvitys toimenpiteiden toteuttamisesta Valviraan elokuun loppuun 2019 mennessä.

AOA:n määräyksestä yhteen konsernin toimintayksiköistä tehtiin tarkastus 2.9.2019 (4921/2019*). AOA kiinnitti huomiota siihen, että yksikkö oli ollut tehostetun valvonnan piirissä jo vuodesta 2017 ja edelleen yksiköstä tehdään epäkohtailmoituksia. Tarkastuskäyntien lyhyt kesto ja niiden toteuttaminen suurelta osin ennalta sovitusti ovat saattaneet aiheuttaa sen, että osa epäkohdista on havaittu vasta viipeellä. AOA edellytti, että yksikössä toteutetaan välittömästi pöytäkirjassa mainitut sekä Valviran ja aluehallintoviraston edellyttämät muissa asiakirjoissa tarkennetut toimenpiteet.

AOA korosti, että julkisia palveluja tuottavalla yksiköllä itsellään sekä palvelua järjestävällä kunnalla on ensisijainen vastuu siitä, että palve-

lut toteutetaan laadukkaasti ja lainsäädäntöä noudattaen. Lisäksi AOA edellytti, että kaupunki valvoo, etteivät epäkohdat enää toistu. Kaupungin on myös varmistettava omalla toiminnallaan, että asiakkaalle myönnetty palvelu vastaa hänen palveluntarvettaan ja että yksikössä on päätösten edellyttämä riittävä määrä henkilökuntaa.

Apulaisoikeusasiamies

Maija Sakslin

Asiakirja on hyväksytty sähköisesti asiahallintajärjestelmässä.